

ELS GRALLERS DEL VENDRELL: LES COLLES DE LA RENAIXENÇA CASTELLERA (1926-1936)

SALVADOR ARROYO I JULIVERT

Durant l'etapa de la Renaixença Castellera constatem al Vendrell l'existència de sis colles de grallers en actiu, a més d'altres sonadors documentats sense colla pròpia.

D'aquestes sis colles, podem dir que les dues primeres són formacions que apareixen documentades ja en «l'època de les 18 parelles».⁽¹⁾ Les dues segones són fruit de l'evolució de colles ja preexistents. Les dues darreres són de nova creació.

Hem intentat reconstruir, en base a les fonts orals, les formacions musicals i el rol de cada sonador dins del grup. Hi afegim els trets biogràfics més característics dels seus integrants i els canvis i evolució de les formacions en el període que ens ocupa. Finalment, recollim les actuacions que hi ha documentades de cada colla efectuades durant el decenni del 1926 al 1936.

ELS GRALLERS DEL VENDRELL: LES COLLES DE LA RENAIXENÇA CASTELLERA (1926-1936)

ELS CASIMIROS

Una altra colla amb prou prestigi i amb un aplaudit repertori de ball, tot i que hom sol relacionar aquesta colla únicament amb l'execució de ballables; també sembla que varen acompanyar actuacions castelles.⁽²⁾

La primera notícia de l'existència d'aquesta colla data ja del 1909. La integraven en aquella primera època:⁽²⁾

- CASIMIR COLL i MORROS «CASIMIRO GRALLER».

Nat a Sant Vicenç de Calders el 5 de juny del 1877; morí a Barcelona el 4 de març del 1939. Feia el baix.

- JAUME CALVET i CABAYOL «JAUME GRALLER, àlies Jaume dels Plans».

Nat a l'Albà (Alt Camp) l'any 1885. Morí al Vendrell el 30 de març del 1961. Feia la segona gralla.

- RAMON BATET «RAMON de PAPIOLET».

Feia la primera gralla.

- PAU MERCADÉ i VALLS «PAU SALVET».

Nat l'any 1878 a Torredembarra, on morí el 13 d'abril del 1938. Era el timbaler.

- CASIMIR COLL i MORROS.

Era el cap i responsable de la formació; en conseqüència, el que dóna nom a la colla. Ja el 1909, en el casament d'en Jaume Calvet, fa de testimoni d'aquest; i consta que en Coll es «músico», fet que evidencia que la gralla de claus era considerada com un instrument «professional».

Nat a Sant Vicenç, és fill de Salvador Coll i Guixens, pagès, i Maria Morros; els seus avis paterns Josep Coll i Maria Guixens. És familiar, doncs, dels Coll «Perets».

S'introduí en el món de la gralla ja en les darreres dècades del segle XIX. Formava parella amb el seu germà JOAN COLL i MORROS «El Nen Gran de Sant Vicenç» (1874-?). Aquesta primera formació sembla que ja s'anomenava «Els Casimiros».⁽³⁾

A finals del segle el trobem establert ja al Vendrell, on es casà i fixarà la seva residència definitiva, al carrer del Teatre i després al de Pau Casals (Montserrat).

Fou, doncs, el cap visible de la formació fins al 1936, en què per desavinences internes deixa de tocar i la colla canvia de nom.

La família conserva la seva gralla de cinc claus del constructor barceloní Onofre Pomar «Can Nofre». Fou, a més, un reconegut constructor d'inxes; tant és així que en fabricava per a altres coneguts grallers locals; i fins es dedicà a la fabricació d'inxes per a tenora. Així és que el 1927 la Unió Musical Vendrellenca li encarregà la fabricació de l'inxa per a la gralla —era la del Ventura Camat— que en nom dels músics locals va entregar en Josep Vidal i Canela «Pepito Trulla», al mestre Casals en l'homenatge que se li féu al Vendrell el juliol del 1927.⁽²⁾

- JAUME CALVET i CABAYOL.

El Jaume Calvet és també un recordat sonador. Nat a l'Albà —terme d'Aiguamúrcia—, a l'Alt Camp; era fill de Joan Calvet Batet, natural de Masllorenç, i Teresa Cabayol i Puig. A principis del segle XX el trobem domiciliat a Bonastre, fet que possibilita el que establis algun contacte amb la colla local «Els Vilaseques».

El 1909 es casa al Vendrell amb Maria Vila i Marques i consta —talment com en Coll— que és «músico». L'any següent, 1910, el trobem establert al carrer del Carreró, 49 i consta com a jornaler. El 1913, tanmateix, fa de pagès. Després es trasllada al carrer de l'Om.⁽⁴⁾

Vinculat al moviment sindicalista local, és detingut amb Pau Padró i Canyellas «Pau de la Sagna» arran de l'assassinat del president de l'Associació de Propietaris del Vendrell Joan Nin Porta «Botafoc», assassinat d'un tret mentre llaurava el 20 d'octubre del 1919.⁽⁵⁾

Diversos testimonis coincideixen que a partir d'aquella data deixa la gralla.⁽²⁻⁶⁾

Cap al 1923 va anar a vendre la gralla a ca l'Arlà de França (Carlos Mañé Jané), una gralla llarga de cinc claus.⁽⁴⁾

El 1939 emprèn camí cap a l'exili, d'on retornà al cap de 10 anys, el 1949. Morí al Vendrell el 1961.

ELS CASIMIROS. Fent matinades per la rambla de Sant Isidre d'Igualada, 24 d'agost del 1930. D'esquerra a dreta tenim: graller del darrera, Casimir Coll, cap de colla. Timbaler: Joan Sans «Janet de l'Aleix». Amb gorra blanca, Joan Farré «Joan de Puigpelat». Amb gorra negra, Josep Amorós «Ros violi».
(Arxiu Històric Municipal. Igualada).

- RAMON BATET.

Del Ramon de Papirolet sabem que era un excel·lent sonador. Hom explica d'ell que el Nori, un gran clarinetista de l'orquestra Els Planas de Martorell, es descobrí davant del seu virtuosisme instrumental, en una actuació conjunta entre la citada orquestra i els Casimiros.⁽²⁻⁶⁾

Més endavant sembla que formà part de la colla «Els Papirolets».⁽²⁾

- PAU MERCADÉ i VALLS.

Boter d'ofici a la platja de Torredembarra, el Pau Salvet és també un dels més cèlebres timbalers d'aquesta època.

Formà part dels Casimiros a partir del 1910,⁽⁷⁾ tot i que ja havia format també en d'altres agrupacions.

Era cosí d'en PAU VALLS «Salvet», també cèlebre timbaler originari de Creixell i establert a Torredembarra, avi matern del conegut historiador casteller torrenc Josep Bargalló i Valls.

Aquesta formació originària es veu afectada cap a finals de la dècada dels anys 10 per la baixa del Jaume Calvet, que a finals de la temporada del 1919 deixa la colla. També causa baixa el Ramon de Papirolet.

En substitució d'en Calvet, entra un altre històric, ISIDRE MERCADÉ i VIDAL «ISIDRO CATERÍ».⁽²⁻⁴⁾ En substitució del Papirolet trobem SALVADOR CARBÓ i PUIG «Rateta de l'Arboç» (1873- 1949), que fa la segona gralla.

És en aquest període —primera meitat dels 20— que assajaven als darreres de la taverna del Pau Caterí, fill de l'Isidre, coneguda també per «Ca la Rosa Grallera», a la carretera de Santa Oliva, davant per davant de l'actual Policlínica, ja al terme de Santa Oliva.

A mitjans de la dècada dels 20, plega el Caterí, però continuen assajant a la taverna, que esdevé la seu social de la colla.

Troblem una nova remodelació del grup. En lloc del Caterí entra en JOAN FARRÉ «JOAN de PUIGPELAT». I pel que fa al timbal, alternen en JOAN SANS i SONET «JANET de l'ALEIX», de la Bisbal del Penedès (1879-1958), i també JOAN VALLÈS «EL BELLAS», de la Gornal; al qual el fill d'en Coll anomena també com a sonador de gralla.⁽²⁾

Pel que fa a l'ALEIX, sabem que va néixer a la Bisbal el 8 de maig del 1879; fill de Josep Sans Esteve, pagès de la Bisbal, i de Maria Sonet i Vallès, d'Albinyana. Morí el 26 de juliol del 1958. Fou, sens dubte, el més cèlebre dels timbalers bisbalencs. Comença a tocar als 14 anys —el 1893—, havent repicat amb colles d'anomenada com ELS SABATERS i ELS ESCOLANETS, de la Bisbal, i ELS CASIMIROS i ELS CAP-BLANCS del Vendrell. Tocà fins als 73 anys, ja que el 1952 encara el trobem com a timbaler amb la darrera colla.⁽⁸⁻⁹⁾

Així arribem al 1930, en què formen la colla:

- JOAN FARRÉ «JOAN. de PUIGPELAT», primera gralla.
- JOSEP AMORÓS i MARRUGAT «ROS VIOLÍ», de l'Arboç, que feia el segon i baix.
- CASIMIR COLL i MORROS «CASIMIRO», que feia el baix.
- JOAN SANS i SONET «JANET de l'ALEIX», de la Bisbal, al timbal.

És la darrera formació de la qual tenim coneixement; tanmateix, la colla perdura fins a principis de la temporada del 1936, en què el Casimir Coll plega i canvien de nom.⁽²⁾

Actuacions

Pel que fa a les actuacions documentades dels CASIMIROS en la dècada de la Renaixença Castellera, tenim:

- La Bisbal 1928.

En els actes organitzats per la Societat La Unió Bisbalenca per la F.M. del 1928 consta:

«per amenitzar els saraus té aquesta casa contractats als populars grallers 'Els Casimiro's' i l'aplaudida orquestra 'La Catalana' de Granollers».⁽¹⁰⁾

- Igualada 1930.

L'any 1930 són contractats per actuar a Igualada. Segons consta en el pressupost de la F.M. de la capital de l'Anoia:

«Grallers Els Casimiro's de Vendrell - 175 ptes.
Viatges dels mateixos - 55 ptes.
Manutenció dels mateixos - 100 ptes.»

Els Casimiros feren les matinades, concert i ball aquell any a Iguaiada. A més, sembla que hi actuaren Els Pelegrins acompanyant els Caneles.⁽¹¹⁾

- Iguaiada 1931.

L'Arxiu Històric d'Iguaiada conserva una còpia de la carta que amb data del 18 de juny del 1931 dirigí la Comissió de Festes a Casimir Coll; fa:

«Molt Senyor meu:

»Li agrairia es servis indicar-me si el quartet de Gralles «Els Casimiros» podrien venir per la propera Festa Major d'aquesta ciutat, dies 22, 23, 24 i 25, i en aquest cas enviar pressupost a base de tots els gastos, com són viatges i fondes, a càrrec de vostès, i tenint en compte que tindrien d'arribar el primer dia per la tarda.

»De vostè atent s.s.»⁽¹¹⁾

- Vilanova 1935.

És la darrera sortida documentada de la colla. La premsa vilanovina anuncia:

«Ens consta que per la propera Festa Major han estat contractats els típics 'Diablers del Vendrell' anys ha no vistos a Vilanova. Així mateix se'n assabenta l'actuació de la colla de gralles 'Casimiros del Vendrell', l'arribada de la qual tindrà lloc el vinent diumenge, dia 4, a les dues de la tarda.»⁽¹²⁾

ELS FELIUS

És una altra de les formacions ja en actiu en l'època «de les 18 parelles».

És a principis d'aquest segle —cap al 1910— que tenim les primeres referències orals d'aquesta formació, tot i que sembla que la colla ja funcionava des de final del XIX.

Integraven Els Felius en l'etapa que ens ocupa:⁽¹³⁾

- PERE OLIVÉ i BORRUT «PERE FELIU».

Nat al Vendrell el 26 de gener del 1869. Morí també a la seva vila el 29 d'agost del 1945. Feia el baix.

- MACARI DOMINGO i TORT «MACARI CETRÓ».

Nat al Vendrell el 20 d'abril del 1887. Morí el 4 de juny del 1969. Feia la primera gralla.

- CARLES MAÑÉ i JANÉ «CARLOS ARLÀ».

Nat al Vendrell el 3 d'abril del 1869. Morí el 23 de novembre del 1955. Feia la segona gralla.

- JOAN OLIVÉ i BORRUT «JAN FELIU».

Nat el 29 d'octubre del 1865. Morí el 26 de gener del 1941. Era el primer timbal.

- FRANCESC OLIVÉ i BORRUT «FRASSES FELIU».

Nat el 21 d'agost del 1862 i mort durant el període bèl·lic 1937-38(?). Era el segon timbal.

- PERE OLIVÉ i BORRUT.

És el petit dels germans «Feliu», fa de pagès i viu al carrer de Montserrat, és el cap de la formació. Feia el baix, amb una gralla de sis claus.⁽¹³⁾ Fou cap de la formació fins poc abans de la seva mort —als 76 anys—, però el nom encara perdura, ja que el Macari i l'Arlà seguiren emprant-lo fins a la segona meitat dels anys 40, en què el segon deixa la gralla per motius de salut.

- MACARI DOMINGO i TORT.

En Macari Domingo s'inicia en el món de la gralla als 16 anys en la colla «Els Cetrans», de la qual era cap el seu oncle PAU DOMINGO i VIDAL «Cetró» (1862-1915).

Al retorn del servei militar, Macari Domingo forma primer colla amb el Joan Farré «Jan de Puigpelat», per poc temps, ja que entrarà definitivament com a primer amb la colla dels Felius.⁽¹³⁾

Tocava una gralla de cinc claus, des que va començar —als 16 anys— amb la colla del seu oncle; gralla que també duia la marca Onofre Pomar «Can Nofre». «Els Cetrans», doncs, eren ja una colla de gralla de claus.

Amb els Felius, continua fins a la Guerra Civil i encara fins a la dècada dels 40. Quan l'Arlà deixa la gralla, fa colla esporàdicament on hi ha alguna baixa. Va anar força anys amb el «Ros de Vilobí», el «Jan de Puigpelat» i el «Marcelet» de Llorenç fins a principis dels 50. Així mateix, i durant la dècada dels anys 40, el trobem acompanyant al Ball de Bastons del Vendrell, acompanyat en ocasions per l'Arlà.

Durant la temporada del 1952-53 forma colla amb el seu fill i deixeble Joan Domingo i Pugibet i el Jaume Esteve i Oliva «Casalta», que, sota el nom d'ELS MACARIS, actuen durant aquestes dues temporades.⁽¹³⁻¹⁴⁾

Després, i durant les temporades del 55-57, toca amb la colla «ELS ASTONS», quan ja s'havia retirat «El Carnisser» de Roda. Cap a finals dels anys 50 deixà de tocar.

Em Macari fou un graller important i mestre de grans grallers. Creà escola al Vendrell i a Sitges.

Pel que fa a l'ESCOLA del VENDRELL, «l'escola de la Gralla Llarg», dona bons sonadors; així, tenim com a reconeguts deixebles seus:

JOAN DOMINGO i PUGIBET «Macari fill» - 1925.

ALBERT JANÉ i PASCUAL «Carabassó» - 1928.

ANTON I OLLÉ i EGEA «L'Ollé».

Els quals integraren en diferents etapes la colla «ELS MACARIS» junt amb el timbaler JAUME ESTEVE i OLIVA «Casalta» - 1926.

Membres tots eils de la també anomenada i encara activa «COLLA dels ARTS» del Vendrell, junt amb ANTONI MAÑÉ i MERCADÉ «Ton de la Gralla», 1920. Sonador aquest darrer de gralla seca.

L'ESCOLA DE SITGES

Sabem que a principis dels anys 50 anà, durant un hivern, a ensenyar a tocar a la Blanca Subur. Són deixebles d'en Macari l'anomenada «COLLA VELLA» de Grallers de Sitges.⁽¹³⁾

- CARLES MAÑÉ i JANÉ.

Del «Carlos Arlà», ens en parla el Joan Jané i Escofet «Merenquet», del qual l'Arlà fou el seu mestre.⁽¹⁵⁾

L'Arlà fou graller i timbaler, com el Ros Camat.

ELS FELIUS. Tocats amb la «gorra musca» en una actuació al Poble Espanyol de Montjuïc, el 25 d'abril del 1936, durant els actes del III Congrés Internacional de Musicologia. El timbaler és Joan Olivé «Jan Feliu» i el graller Macari Domingo «Macari».

Sembla que s'inicià ja de ben petit en el món de la música popular, ja de nen manifestà un gran sentit musical; així és que «treballava» per als vells grallers. Anava darrera la «música», l'orquestra o banda de l'època i memoritzava les tonades dels pas-dobles, marxes i ballables, que després cantava als grallers, i aquests assajaven i introduïen per actualitzar el seu repertori.

El Merenguet ens explica que l'Arlà sembla que s'introduí primer com a timbaler, i després començà a tocar la gralla. En concret, és a principis dels anys 20 que sabem que va adquirir la gralla de claus del Jaume Calvet.⁽¹⁴⁾

L'única formació de la qual tenim constància és la dels FELIUS. El Merenguet ens el defineix com a «músic»; novament ara i aquí s'ajunten el fet que l'Arlà tenia coneixements de solfeig amb el fet que sonava la gralla de claus, considerada en l'època com un instrument «professional».

Com a polític, sabem que es presentà a les eleccions municipals de l'abril del 31 —les que provocaren la caiguda de la monarquia—. L'Arlà es presentà per la candidatura Comunista del districte 1r. Obtingué un total de 97 vots —un menys que el sindicalista Pau Padró i Canyellas «Pau de la Sagna».

Era pagès i vivia al carrer de Baix de França. Fou ell qui facilità al Jan Merenguet la llista de colles de grallers que aquest cedí a Català Roca cap al 1960 i que es publica a *Món Casteller*.⁽¹⁶⁾

Deixa la gralla a les darreries dels anys 40 per motius de salut. En aquest darrera etapa de la postguerra és quan fa tant de timbaler com de graller, segons les necessitats puntuals de la formació. Si es troba graller per fer parella amb el Macari, l'Arlà fa de timbaler. Si es troba timbaler, fa la segona gralla.⁽¹³⁾

Un cop retirat, crearà encara escola al Vendrell, en les seves dues vessants instrumentals:

Pel que fa a la gralla, fou mestre d'en JOAN JANÉ i ESCOFET.

«Jan Merenguet», conegut graller dels Balls Populars penedesencs, i en particular dels Balls de Bastons del Vendrell i de Llorenç. I membre fundador de la colla «GRALLES DEL BAIX PENEDES».⁽¹⁵⁾

Pel que fa al timbal, és deixeble seu el reconegut timbaler vendrellenc JAUME ESTEVE i OLIVA «Casalta», membre de la colla «ELS

MACARIS» i timbaler també en la «colla dels FARTS». Aquest sabem que ja actuava el 1947.⁽¹³⁻¹⁷⁾

- JOAN OLIVÉ i BORRUT.

El Jan Feliu fou el primer timbal de la colla. Estigué en actiu fins al 1936. Viu a la Barceloneta Baixa i fa de pagès.

El seu timbal fou adquirit per en Jaume Esteve «Casalta» cap a mitjans dels anys 40. Aquest el va vendre a una colla del ball de bastons de Gelida a principis dels anys 50, en una actuació conjunta a Vilafranca.⁽¹⁷⁾

Era l'encarregat d'acompanyar musicalment els Armats a la processó del Dijous Sant.⁽⁴⁶⁾

- FRANCESC OLIVÉ I BORRUT.

És el segon timbal de la colla. Viu a la Barceloneta Alta i és espardenyer. A causa d'una paràlisi infantil, queda coix.

És el segon dels germans Feliu —el gran és l'Isidre, sense que el sàpiguem vinculat al món de les gralles—, es porten 7 anys. Són fills de Feliu Olivé i Vives, pagès de la Masó, i de Teresa Borrut i Miró, de Sant Vicenç, casats al Vendrell abans del 1855.

El seu timbal fou adquirit per Albert Jané «Carbassó» del fill del timbaler; en Feliu Olivé Nin «Feliu Retratista».⁽¹⁸⁾

Més tard, retornà a la família del fill petit d'en Francesc Feliu, Josep Olivé Nin. Avui el conserva el nét del timbaler Lluís Olivé Claramunt. Emparentat amb dues grans nissagues de timbalers vendrellencs, els «Feliu» per part de pare i els «Francàs» per part de mare, neboda del cèlebre timbaler.⁽¹⁹⁾

Actuacions

Tan sols tres actuacions podem documentar dels Felius en l'època de la Renaixença.

- Barcelona - 1929.

Actuació a Barcelona —dies 3 i 11 d'agost del 1929—, al Poble Espanyol de Montjuïc, amb la Colla del Rabassó. Durant l'Exposició Internacional del 1929.⁽¹³⁾

- Barcelona 1936.

Actuació novament al Poble Espanyol durant el III Congrés Internacional de Musicologia.

La tarda del 25 d'abril del 1936. Amb una exhibició de folklore amb la Patum de Berga, la Moixiganga de Valls i la Colla Nova de Valls.⁽¹⁷⁾

- Barcelona - 1936.

Altra vegada al Poble Espanyol. Durant els actes de la Segona Festa Major del Penedès. Prengueren part en el Concurs de Gralles convocat per la Casa del Penedès. És el III Concurs de Gralles de la Història. Valls 1885. Vilanova 1902. Barcelona 1936.⁽²⁰⁾

ELS PETITS PELEGRINS

La colla «ELS PETITS PELEGRINS» és una evolució de la formació «Els Pelegrins» de finals del segle passat. Amb les dues denominacions la trobem en l'etapa de la Renaixença.

Integraven aquella colla en aquest període:⁽²¹⁻²²⁾

- FRANCESC CASTELLVÍ i ROMEU «CISCO PELEGRÍ» àlies «PETIT PELEGRÍ» (1881?-1956). Primera gralla.

- JOSEP MAÑÉ i TORRENTS «el GROS de LLORENÇ» (1888-1944). Baix.

- JOSEP MERCADER i ROMEU «L'ASTÓ» (1886-1964). Segona gralla.

- SALVADOR CASTELLVÍ i ROMEU «VADOR PELEGRÍ» (1874-1954). Timbal.

Aquesta colla tindrà molta anomenada durant la primera meitat de la dècada de la Renaixença. Se'n perd el rastre cap a l'any 1930.

- FRANCESC CASTELLVÍ i ROMEU.

Conegut per «PETIT PELEGRÍ» per ésser el petit dels germans, serà el que donarà nom a la colla en aquesta segona etapa i sembla que també n'és el cap. Fa la primera gralla, una gralla llarga de 5 claus.

ELS PELEGRINS. En una actuació a Sitges acompanyant la Moixiganga a primeries dels anys 40. El timbaler és Salvador Castellví «Vador Pelegrí». El primer graller, el seu germà Francesc Castellví «Cisco Pelegrí». El segon graller és Josep Mañé, pare del «Ton de la Gralla».

- JOSEP MERCADER RAMON.

És amb els Pelegrins una de les primeres formacions en què tenim constància de l'Astó com a sonador de gralla.

Fa la segona gralla. I és el relacions públiques de la formació; s'encarrega dels contractes i de la correspondència i propaganda del grup. Tant és així que la premsa local, i en particular la val·lenca, anomenen la colla com «Els Pelegrins del Vendrell».

- JOSEP MAÑÉ I TORRENTS.

És la tercera formació en la qual tocà «el Gros». La precedeixen la Colla de Llorenç i una altra formació a Sant Vicenç de Calders. Feia el baix amb una gralla de cinc claus d'Onofre Pomar. Els assajos, els feien a casa seva, al carrer de Riego del Vendrell, tot i que havien assajat també a la masia de l'Astó al terme de Sant Vicenç.⁽²¹⁻²²⁾

Deixa la colla a finals de la temporada del 1930 per passar a ésser el cap «dels ROMEAS».

- SALVADOR CASTELLVÍ I ROMEU.

Germà del primer. Tocava el timbal.

Actuacions

La importància d'aquesta colla durant la primera meitat de la dècada que ens ocupa ve ressaltada pel fet que hi ha els caps de dues colles —en potència— que apareixeran en la segona meitat. El Josep Mañé, com a cap d'«Els Romeas» en la seva tercera etapa, i el Josep Mercadé «L'Astó» com a cap d'«Els Astons».

Les actuacions documentades també són nombroses:

- El Vendrell - 1926.

Per la revetlla de Sant Pere de la Lira Vendrellenca hi ha cercavila de coques amb les gralles «Els Petits Pelegrins». Recordem que l'Astó era un «Liro» de pro.

(*Crònica*, pàg. 169. Jaume Badia i Vaqué).

- Tarragona - 1926.

La colla «Els Pelegrins» acompanyà els Xiquets de Tarragona en la seva primera sortida el 23 de setembre del 1926.

(*Crònica de Valls* 25-9-1926).

- Vilanova i l'Arboç - 1927.

En concret, és J. Me Rodón que ens diu:⁽²³⁾

«A Vilanova i l'Arboç, no en sabem els castells, però sí que hi anaren amb gralles vendrellenques (concretament 'Els Pelegrins'), els quals, per cert, foren contractats pels veïns del c. de la 'Figuereta' per tal d'amenitzar-los la vetllada anterior al desplaçament.»

En les dues ocasions «Els Pelegrins» acompanyaren els Xiquets de Valls (colla unificada).

- Valls - 1927.

«Avui els veïns de Sant Pere Baix celebren el seu barri amb l'anomenada cobla de gralles del Vendrell 'Els Pelegrins'.

(*Acció Comarcal*, 6-8-1927).

Una setmana més tard escriu el cronista:

«De les moltes colles gralleres de renom que han existit en nostres encontrades, no en resta cap més com Els Pelegrins del Vendrell. Els tenim per uns excel·lents sonadors de gralles. Hom se'n adona, principalment, en el repertori d'inspiració popular (...). En el seu repertori posà també diverses sardanes.»

(*Acció Comarcal*, 13-8-1927).

- El Vendrell - Coma-ruga - 1928.

«Per Pasqua, a Coma-ruga hi faran cantades i s'hi donaran ballades amb un cor de veïns de Sant Vicenç i els grallers 'Petits Pelegrins'.»

(*B.P.* 7-4-1928).

- Llorenç del Penedès - 1928.

«Essent acompanyats l'ajuntament a Completes per numerosos veïns i jovent del poble que aixecarà atrevits castells al típic so dels grallers 'Els Pelegrins'.»

(Actes previstos per al 9 d'agost del 1928. Al programa de la F.M.).

- Igualada - 1930.

Actuació a Igualada acompanyant —el 23-24 d'agost— la colla de castellers «ElsCaneles.»⁽²⁴⁾

Una vegada revisades les fotografies d'aquella actuació, ens atrevirem a dir que la colla podria ésser ja «Els Astons», si tenim en compte que ja identifiquem l'«Isidro Sant Vicenç» a la gralla i el «Pau Salvat» al timbal.⁽⁷⁾

- Tarragona - 1930.

Actuació dels Xiquets de Tarragona a la plaça de la Font:

«A les festes d'agost els Xiquets tarragonins eren acompanyats pels grallers 'Els Pelegrins de Vendrell'.»⁽²⁵⁾

Cap a finals de la temporada del 1930, la colla es degué desfer, ja que a l'octubre d'aquell any el Josep Mañé toca ja amb «Els Romeas» i el 1931 l'Astó es contracta —sol— per acompanyar els gegants del Vendrell.

ELS ROMEAS

La primera etapa dels Romeas comprèn des de principi de segle fins a les darreries dels anys 10.⁽²⁶⁾

Durant l'etapa de la Renaixença Castellera, ens cal parlar novament de dues èpoques en aquesta formació.

Una primera, que comprendria el període 20-3, i una segona època, del 31-36.

Els Romeas del primer període són els «Romeas Clàssics» el que hom diferencia en la majoria de fotografies existents d'aquesta formació, integrada llavors per:

- JOAN VIDAL i MESTRE «JOAN de VILANOVA àlies «El Romeia». Segona gralla i cap de la formació.

- JOSEP BRUNA i MESTRE «PEP de LES CABANYES àlies «El Gallerí». Primera gralla.⁽²⁹⁻³⁰⁾

- ANTONI CLARAMUNT i MAÑÉ «TON FRANCÀS». Timbaler.

- JOAN VIDAL i MESTRE (1865 -?).

El Joan de Vilanova va néixer a Cunit, al Baix Penedès, l'any 1865. Als voltants del 1890, el trobem ja establert a l'Alt Penedès, on es casà

amb Rosa Martí i Miquel, natural de Bellver (Vilobí del Penedès). En realitat, l'origen de la muller del de Vilanova és un vertader trenca-closques, ja que en cadascun dels documents que hem consultat figura una població diferent; vegem-ne un tast, per ordre cronològic: Bellver (1920), els Pujols (ies Cabanyes, 1921), Font-rubí (Guardiola de, 1924), Bonastre (Baix Penedès, 1924), Vallformosa (Vilobí, 1925).

El matrimoni s'estableix a les Cabanyes, a l'Alt Penedès, ja el 1892, fet que possibilita un primer contacte amb «El Pep» i la posterior introducció del darrer en la colla dels Romeas.

Arriben al Vendrell, procedents de les Cabanyes, el 13 de març del 1911;⁽²⁷⁾ fa de pagès i viu al carrer de Mar núm. 85. Els seus cinc fills, nats entre el 1892 i el 1901, consten com a naturals del citat municipi de l'Alt Penedès, per la qual cosa el seu període de residència en aquest nucli s'allarga quasi durant l'espai de 20 anys.

Genoveva Bruna ens informa que durant l'estada a les Cabanyes vivia a cal Gomà, i per això era conegut pel «Joan Gomà».

A l'entorn del Joan de Vilanova, Joan Amades⁽²⁸⁾ ens explica:

«EL ROMEIA, del Vendrell. Grallaire de gralla seca, cap de colla de la cobla de gralles del seu nom. Sabia molta música popular de tot arreu i anava a tocar a l'església per les matines de Nadal. Analfabet de lletra i de música. 1925.»

Pel que fa al se període vendrellenc, aniria del 1910 al 1930. Sabem que havia viscut també al carrer de l'Estela, davant de cal Francàs, amb el qual treballava amb el seu negoci de traginar grava; el de Vilanova s'encarregava de purgar-la al torrent, al capdavaill del carrer.⁽²⁹⁾

Desconeixem ara per ara dades concretes a l'entorn del seu ingrés en Els Romea; tot i això, en la primera fotografia que apareix junt amb el Ton Francàs, és acompanyat el seguici del Pa Beneït després de la primera Gran Guerra. Principis de la dècada dels 20.

A mitjans de l'estiu de 1930 abandona el Vendrell, deixa de tocar i trasllada el seu domicili a Vilanova i la Geltrú, on anà a viure amb una de les seves filles —casada amb un ferroviari de Sant Vicenç de Calders que fou destinat a la capital del Garraf.⁽²⁹⁾

La seva gralla, la deixà al seu amic Josep Bruna «Pep de les Cabanyes», qui encara hi tocà. A la mort del de Vilanova, la seva filla anà a «Cal Caterina» de les Cabanyes a buscar la gralla del pare.⁽³⁰⁾

El darrer document gràfic on apareix la formació dels ROMEAS és una fotografia on se'ls identifica acompanyant els «Nens del Vendrell» a la Processó de Santa Anna, per la Festa Major vendrellenca del 1930.

- JOSEP BRUNA i MESTRE (1870-1946).

El «Pep» va néixer a les Cabanyes l'any 1870. Fill del borregaire (sonador de manxa borrega o cornamusa) JOSEP BRUNA i OLIVELLA «Caterina» (1856-1927?) i d'Antònia Mestre i Solé.

Pel que fa al pare, JOSEP BRUNA i OLIVELLA, sabem que va néixer a les Cabanyes el 1856. Era el gran de dos germans, el segon Joan Bruna, també pagès, nat el 1859 i mort el 1928.

El trobem vinculat amb el Vendrell durant els darrers quarts del segle XIX. Així sabem que s'hi casà (segones núpcies) el 27 d'abril del 1878 i que consta que és «natural de las Cabañas y habitante en esta parroquia desde unos ocho años.»

Així doncs, el «Caterina» resideix al Vendrell durant almenys el període 1870-1878, en el qual degué actuar com a borregaire d'alguns dels balls del seguici vendrellenc. Recordem, per exemple, que pel 1877 —festes del centenari de la proclamació de Santa Anna— hi ha 14 balls populars documentats amb acompanyament de flabiols, borregues i gralles.

Pel que fa a l'entrada del JOSEP BRUNA, fill en la colla dels ROMEAS, fou per l'amistat amb el Joan de Vilanova, que hi entrà com a primera gralla, després de deixar-ho el «Vador Ticó». Sembla que ja havien tocat junts durant el període de residència del Joan a cal Gomà de les Cabanyes.⁽³⁰⁾

Introducció que també situem cap a principis de la dècada dels anys 20. Recordem que els darrers integrants dels Romeas, el «Vador Ticó» i el «Ventura Camat», moriren l'any 1926.

Pel que fa a la seva desaparició del món de les gralles, sembla que es degué a un atac de feridura que li impedí de continuar tocant. El Pep baixava una vegada a la setmana al Vendrell a assajar al pati de cal Francàs.

Pel que fa a la datació d'aquest incident que retirà el de les Cabanyes, podem afirmar, amb certa seguretat, amb les dades fins avui recollides, que tingué lloc en una actuació amb els Castellera a Tarrago-

na⁽³⁰⁾ durant la temporada del 1930. Si tenim en compte que durant les Festes de Sant Magí foren Els Pelegrins la colla que acompanyà els Xiquets de Tarragona,⁽²⁵⁾ aquesta actuació, on es ferí el Pep, cal situar-la per Santa Tecla del 1930.

Corroboren aquesta data el fet que ja a l'octubre d'aquell any ni el Jan de Vilanova ni el Pep de les Cabanyes integren ja ELS ROMEAS⁽²⁹⁾ i, d'altra banda, la dada que ens explicava Genoveva Bruna que el seu pare mai va deixar Els Romeas, i que quan va ferir-se tocava amb la seva colla.

Morí a les Cabanyes el 4 de gener del 1946.

- ANTON CLARAMUNT i MAÑÉ (1853-1930).

El «Ton Francàs» fou el darrer membre d'Els Romeas i qui va seguir fidel a la seva colla des de l'actuació al Romea a principis de segle. Va ésser timbaler en les 4 formacions que tingué el grup fins a l'any de la seva mort.

Nat al terme de Sant Vicenç de Calders —a la masia del Francàs—, topònim que donaria origen al renom, i el 23 de setembre del 1853. Fill de Manuel Claramunt i Rabordí, pagès, natural d'Albinyana, que s'establí ja en la primera meitat del XIX a la masia del Francàs.

Després es casà al Vendrell i s'establí al carrer de l'Estela, on, a més de ser pagès, regentava un negoci de grava.

Pel que fa a la seva introducció en el món de les gralles, sembla que fou cap al 1870 que ja l'hi trobem en actiu,⁽³²⁾ i n'arribà a ésser tota una institució. A l'entorn d'ell Joan Amades recull:⁽²⁸⁾

«CLARAMUNT, ANTONI, del Vendrell. Conegut pel «Francàs». Tabaler de la cobla de- grallaires dels Romeies, havia seguit tot Catalunya tocant el tabal amb les colles dels Xiquets de Valls. Sabia força cançons, entre elles de Nadal, que havia acompanyat dins l'església en les funcions de matines fent el paper de pastor unes vegades i d'altres amb la cobla de gralles. 1925.»

La vida del Ton apareix lligada a la música popular fins a l'hora de la mort. Així ens ho explica el vendrellenc Francesc Barot, establert a Barcelona, en el seu article «El Tabaler dels Romeies», publicat arran del traspàs del cèlebre timbaler:⁽³²⁾

«Una trepitjada molt forta rebuda al dit gros del peu el dia de la Fira quan els 'Nens del Vendrell' aixecaven els seus castells, el va portar a l'Hospital del Sagrat Cor de Barcelona, on li fou tallada la cama...»

Així és que l'«Anton Francàs» moria a l'Hospital del Sagrat Cor el 4 de desembre del 1930 i fou enterrat al cementiri de les Corts.⁽³³⁾

Abans, però, ja havia donat el «relleu» al «Gros de Llorenç» i al «Ros de Vilobí», que, junt amb el seu fill Anton Claramunt i Vives, integrarien Els Romeas de la temporada del 1931.

Els Romeas de la segona època 1931-1936 —hem parlat ja de la colla durant el primer període de la Renaixença Castellera fins a l'any 30— són els Romeas «Clàssics». Entrem ara en la segona etapa, que s'inicia ja el 1930 amb el relleu del «Jan de Vilanova» i del «Pep de les Cabanyes».

Ja hem vist que el de Vilanova plega a l'agost del 1930 i deixa la gralla al de les Cabanyes, amb la qual aquest encara tocarà. Com a suplent del «Gomà» sembla que hi entra en SEBASTIÀ SENDRÓS i FONTANALS «Ros de Vilobí»⁽³⁴⁾ com a segon, ja que Genoveva Bruna recorda com el seu pare i el Ros assajaven al pati de casa seva abans de ferir-se el primer. Aquesta colla de transició dura fins a Santa Tecla del 1930.

La propera sortida documentada d'Els Romeas, el primer diumenge d'octubre, és a Barcelona. Ens explica l'esmentat Barot:⁽³²⁾

«Els grallers eren de casa nostra junt amb el popular tabaler Anton Claramunt, conegut per l'Anton Francàs».

En aquesta actuació, en la processó de la Casa de la Caritat de Barcelona, hi actuen ja:

- JOSEP MAÑÉ i TORRENTS «EL GROS de LLORENÇ». Segona gralla i cap de la formació.

- SEBASTIÀ SENDRÓS i FONTANALS «EL ROS de VILOBÍ». Primera gralla.

- ANTONI CLARAMUNT i MAÑÉ «TON FRANCÀS». Timbal.

Tal com ens recorda Rosa Claramunt i Socias, pel fet que en aquella actuació va haver-hi un incident a l'hora de repartir «les parts».⁽²⁹⁾

Aquesta mateixa formació trobem per la Fira del Vendrell del 1930, ara ja amb document gràfic que evidencia que estem ja davant de la segona etapa dels Romeas. En la rebuda dels gegants a la carretera del Dr. Robert, obren el seguici les gralles dels «nous» Romeas, acompanyats encara pel Francàs, en la que seria la seva darrera actuació, ja que aquell mateix dia resultaria accidentat.

ELS FOMEAS «clàssics». Tocats amb la «gorra musca», en una actuació a Terrassa el 6 de juliol de l'any 1930 amb motiu del primer casament vuitcentista a l'església de Sant Pere, sota la direcció i supervisió del folklorista Joan Amades. És una de les darreres fotografies de la formació clàssica. D'esquerra a dreta identifiquem: Antoni Claramunt «Ton Francàs», Joan Vidal «Joan de Vilanova» i Josep Bruna «Pep de les Cabanyes».

La temporada del 1931 s'inicia encara amb una nova incorporació, n'ANTON CLARAMUNT i VIVES «FRANCÀS Fill», el qual acompanyarà de manera esporàdica el grup.

- JOSEP MAÑÉ i TORRENTS (1888-1944).

Nat a Llorenç del Penedès l'any 1888, fill d'Antoni Mañé i Miquel, de Bellvei, i Maria Torrents i Ventura, de Llorenç. De ben jove s'introduí ja en la colla de grallers de Llorenç junt amb el Sebastià Sendrós «Ros». Després també havia tocat amb la colla de Sant Vicenç, en concret amb el graller PAU NIN i LLEÓ «PAU SEC» (1870-?), amb una filla del qual havia festejat. És també en aquesta època que coneix l'Astó.⁽²¹⁾

El 13 d'octubre del 1917, el trobem ja establert al Vendrell, on es casà amb Rosa Mercader Company, emparentada amb la coneguda

colla de grallers «Els Capblancs», ja que la seva mare Maria Company i Puig era germana dels Capblancs grallers.

Cap a la dècada dels anys vint, ja l'hem vis t com a baix amb la colla «Els Petits Pelegrins».

És cap a l'agost-setembre del 1930 que sembla que deixa la colla, en concret en l'actuació a Igualada —24 d'agost del 1930— ja no el reconeixem, i sembla que ja ha estat substituït per l'«ISIDRO SANT VICENÇ».

Junt amb el «Ros» formen la parella d'«Els Romeas» a partir de l'octubre del 1930. En Mañé queda com a cap de colla; així ho demostra la targeta que féu imprimir per a promoció de la colla durant la dècada dels 30:

- «ANTIGUES I TÍPIQUES
- »Gralles 'Els Romeas'
- »Per ajustos:
- »Josep Mañé
- »RIEGO, 15. Vendrell.

Més tard es separen i en Mañé torna a formar colla amb els germans «Pelegrí» sota el nom, però, d'«Els Romeas». Amb aquesta formació arriba al 1936, i encara actuaran plegats fins al 1943. Va morir al Vendrell l'1 d'abril del 1944.

- SEBASTIÀ SENDRÓS i FONTANALS (?-1963).

Nat a Llorenç del Penedès a les darreries del segle passat. Sabem que formà part de la colla de Llorenç junt amb en Josep Mañé. Es casà a Vilobí del Penedès, on sembla ésser que residia;⁽³⁴⁾ d'aquí que hom el conegui per «el Ros de Vilobí». Entrà en Els Romeas de la mà del Pep de les Cabanyes, a l'agost del 1930. Després del 1934, deixa la colla i amb el mateix nom funda «Els Romeas de Vilobí», colla que trobem en actiu l'any 1936 i que fou la guanyadora del tercer concurs de Gralles de la història, celebrat el 14 de juny del 1936 al Poble Espanyol de Montjuïc amb motiu de la II Festa Major del Penedès.

- ANTONI CLARAMUNT i VIVES (1885-1952).

L'Anton Francàs fill fou també un timbaler reconegut de la nissaga dels Francàs; el tercer membre d'aquesta família de timbalers és el seu

ELS ROMEAS «darrera època». En l'arribada dels gegants i nans del Vendrell el 16 d'octubre del 1930. S'han produït ja certes transformacions en la colla amb l'entrada de dos nous membres. D'esquerra a dreta: Josep Mañé «El Gros de Llorenç», Sebastià Sendrós «Ros de Vilobí» i Antoni Claramunt «Ton Francàs», l'únic que subsisteix de la formació clàssica com a timbaler.

cosí JAUME CLARAMUNT i SOLÉ (1886-1959), conegut per «Jaume Timbaler», fill d'en Baudili Claramunt Mañé i nebot, per tant, del «Ton Francàs». Havia nascut a l'Hostal del Garrofer; hostal situat al peu del camí ral, terme de Sant Vicenç, el 18 de novembre 1886 i morí al Vendrell el 17 d'agost del 1959.

L'Anton fill, que a més del timbal tocava la guitarra, fou timbaler esporàdic en actuacions locals. En concret, se'l vincula amb els Romeas durant les primeres temporades després de la mort del seu pare,⁽²¹⁾ 1931-32.

D'aquest període data la fotografia en què el veiem, junt amb el «Gros de Llorenç», acompanyant la Colla Vella de Valis.⁽³⁵⁾

Ja l'any 1933 sembla que ha deixat la colla, ja que el trobem com a membre del recuperat Ball de Diables, als quals va ensenyar els tocs propis de la representació durant els assajos al pati de casa seva.

Després de la Guerra Civil es trasllada a viure a Sabadell amb el seu germà gran. Allí forma parella amb un altre graller vendrellenc resident a Sabadell, ISIDRE GUIXENS i MAÑÉ «ISIDRO ARLÀ» (1885-?), tot acompanyant els gegants de Sabadell —1947— i també els d'Igualada en una actuació documentada per Sant Bartomeu del 1949.⁽¹¹⁻²⁴⁾

L'Anton va néixer al Vendrell el 6 de març del 1885 i morí a Sabadell el 30 d'octubre del 1952. Sempre tocà amb el timbal del seu pare.

Actuacions

Les actuacions documentades dels Romeas en aquesta època són nombroses, i les dividirem en dues etapes:

ELS ROMEAS «Clàssics» 1920-1930.

ELS ROMEAS de la darrera època 1930-1936.

ELS ROMEAS «Clàssics» 1920-1930.

Actuació acompanyant les dues colles dels Xiquets de Valls:

«Al que dona la consigna l'Anton de l'Escola, se senten rompre les 'típiques' gralles dels Romeus (sic) del Vendrell, les úniques que queden a aquesta província d'aquesta classe.»
(*Panadés Republicano*, 16-9-1926).

- El Vendrell - 15 d'octubre del 1926.

Actuació amb la primera sortida dels NENS DEL VENDRELL. Els Romeas seran la colla oficial d'aquesta colla. Mentre que amb Els Caneles hi tocaven Els Pelegrins i Els Astons.

- El Vendrell - 1927.

Actuació per la Festa Major amb els Nens del Vendrell.

- El Vendrell, 6 d'octubre.

Col·laboració en una obra de teatre:

«La família Cohí-Grau donarà dijous vinent una representació de la seva millor obra, en tres actes i un pròleg, *El termòmetre de la vida*, amb acompanyament d'«Els Romeies» i els «Nens del Vendrell» que evolucionaran en escena.»

(B.P. 1-10-1927).

- Sant Salvador - 1928.

19 d'agost, festa major del barri marítim:

«Matinades per les gralles «Els Romeas».»

(B.P., 15-8-1928).

- El Vendrell - 1928.

Fira del 1928. 19 d'octubre, enlairament de l'Àngel del Campanar després de la restauració:

«A les nou del matí es procedí a la primera operació de pujar-lo essent, amb menys de mitja hora, aixecat fins al terradet del campanar, on quedà fins prop dos quarts de dotze, a quina hora i al toc dels castells executat pels populars grallers «Els Romeas», fou aixecat fins a dalt l'investida, deixant-lo a punt d'ésser col·locat al seu lloc definitivament, cosa que és féu a les dues de la tarda i també al toc dels Castells, quedant del tot muntat i llest a les quatre de la tarda.»

(B.P., 20-10-1928).

- Terrassa - 1930.

Primer casament vuitcentista a l'església de Sant Pere. Dins dels actes de la Festa Major, tingué lloc el dia 6 de juliol, segons consta a la publicació *L'Abella d'Or de Terrassa*, «... i prendrà part a la festa la colla de grallaires dels Xiquets de Valls, dita «els Romees del Vendrell»...»⁽³⁶⁾

El guió va ésser elaborat pel seu promotor, en Joan Amades i Gelats, el qual va voler reconstruir un casament segons l'antic costum català entre persones d'estament benestant. La representació va fer-se amb la col·laboració dels veïns, els quals es varen vestir d'època i van engalanar les cases i balcons. Hi actuà també l'Esbart Català de Dansaires de Barcelona.

Els Romeas hi varen concórrer mudats amb el vestit de vellut i tocats amb la «gorra musca», pròpia de les contrades baix penedesenques.

- El Vendrell - 1930.

Durant la Festa Major els veiem amb els Nens del Vendrell a la processó de Santa Anna; és el darrer testimoni gràfic dels Romeas «Clàssics».

- Barcelona - 1930.

Actuació el primer diumenge d'octubre acompanyant el Ball de Bastons en la Processó de la Casa de la Caritat.⁽³²⁾ Estem ja davant de la colla de transició.

- El Vendrell - 1930.

Fira del Vendrell, dies 15 i 16 d'octubre. Els Romeas acompanyen els Nens del Vendrell i el dia 16 l'arribada dels Gegants i Nans; serà la darrera actuació del «Ton Francàs» i l'inici de la segona època.

ELS ROMEAS «darrera època», 1930-1930.

Ja hem vist els canvis experimentats per la colla l'any 1930 i la introducció de dos nou grallers, el Josep Mañé com a cap de colla i el Sebastià Sendrós com a primera gralla. L'any 1931 s'introdueix l'Anton Claramunt fill. Aquesta colla actua amb algun altre canvi esporàdic del 1931-1934.

- Horta - Barcelona - 1931.

Actuació a Horta el 13 de setembre del 1931 acompanyant els Nens del Vendrell:

«Eren les quatre de la tarda ... atrets pel tarannà d'anar a veure castells arribem a la plaça d'aquella població. Abans d'arribar-hi sentirem l'espinguet de les gralles 'Romeas', començant allí la nostra satisfacció.»⁽³⁷⁾

- Barcelona - 1934.

El programa de les Noces d'Argent de l'Esbat Català de Dansaires, on s'anuncia l'actuació de les colles de grallers «Els Vallesos» de Sabadell i «Els Romeas» del Vendrell. Gener del 1934.⁽²⁴⁾

- Barcelona - 1936.

La darrera actuació documentada de la formació és del 14 de juny del 1936, al Poble Espanyol de Montjuïc, en el Concurs de Gralles celebrat amb motiu de la II Festa Major del Penedès. «Els Romeies» del Vendrell quedaren classificats en tercer lloc.

(*B.P.*, 20-6-1936).

Formaven llavors la colla:

- Josep Mañé i Torrents «el Gros de Llorenç». Segona gralla.
- Francesc Castellví i Romeu «Cisco Pelegrí». Primera gralla.
- Salvador Castellví i Romeu «Vador Pelegrí». Timbal.

ANTIGÜES I TÍPIQUES

Gralles «Els Romeas»

PER AJUSTOS:

Josep Mañé
RIEGÓ, 15

Vendrell

Targeta de promoció de la colla ELS ROMEAS editada en la primera meitat dels anys 30, quan Josep Mañé queda de cap de la formació.

L'ENREGISTRAMENT DE DISCS PELS ROMEAS

Són diverses les fonts que parlen de l'existència de dos discs enregistrats per la colla dels Romeas.

En primer lloc, cal fer menció d'un document d'essencial importància. Una lletra datada a Vilanova el 13 d'agost del 1932, que n'Antoni Mas i Jornet —promotor dels enregistraments— dirigeix al president de la Comissió de Festes de l'Ajuntament de Vilafranca.⁽³⁸⁾

Mas i Jornet hi especifica que fou ell qui «va lograr que els quatre motius principals de les gralles fossin impressionats en discs de 'La Voz de su Amo'.»

També en Joan Cuscó dóna referència de la localització d'un catàleg de la casa editora «Compañía del Gramófono» - «La Voz de su Amo», per part de l'estudiós de la Catalunya Nord Guy Bertrand. En aquest document sembla que ja consta l'edició de dos discs diferenciats que contenen dues tonades cadascun.⁽³⁸⁾

Fou arran de la participació en el muntatge de l'exposició «Emili Miró. Un segle de castells», organitzada pels Castellans de Terrassa, amb motiu de l'homenatge pòstum tributat a Miró durant la primera quinzena del mes de setembre de 1993, que vàrem localitzar un exemplar de cadascun dels dos discs que enregistraren els Romeas cap al 1930.

Definitivament, foren dos els discs amb música de gralles dels Romeas que sortiren al mercat.

Ambdós exemplars foren adquirits pel vendrellenc Emili Miró i Fonts durant la postguerra i els conservà fins dos anys abans del seu traspàs —23/2/93— quan els cedí al seu actual propietari, el graller egarenc Jordi Pons i Solans.

En un hi trobem *El Castell dels Xiquets* i *Diana*, és a dir, el toc de castells i les matinades. Aquest exemplar és el més conegut i se'n tenen ja d'altres de localitzats. Fou reeditat en vinil el 1967.

En l'altre, del qual, avui per avui, sols se'n coneix aquest exemplar, hi trobem en una cara *Castell i Llevant de taula* i en l'altre *La Processó*, és a dir, *La Marxa dels Camats*, segons explica en Jaume Vidal «Car-

boner», composta pel graller vendrellenc Bonaventura Mallofré «Camat» l'any 1870 i popularitzada per la colla «Els Camats» i després pels mateixos Romeas, de la qual formà part el «Ventura Camat» en la primera època.

La segona de les tonades correspondria al Toc de Processó.

Ambdós són discs dels anomenats «de pedra». A la part central, hi apareixen una colla d'interessants detalls, com ara la inscripció de «La Voz de su Amo» com a marca registrada (amb el seu característic logotip del gos escoltant una gramola), i la llegenda «Disco fabricado por la Compañía del Gramófono S.A.E. Barcelona»

El número de catàleg és AE. 3693 per al primer disc i AE. 3734 per al segon.

Finalment, apareixen indicades les 78 revolucions per minut amb què s'havia d'escoltar; i que les peces eren interpretades per les «Gralles Antics Romeas».

En el procés d'aparició d'ambdues plaques hi ha dues dates ben diferenciades a tenir en compte.

L'una és la de l'enregistrament del material sonor. La segona és la de l'edició —plasmació del material sonor en les plaques o discs «de pedra» i la posterior distribució i venda.

La determinació aproximada d'ambdues dates, la podem establir en base a les dades que ens facilita la ja citada carta d'en Mas i Jornet.

En primer lloc, Mas assenyala que «fa poc més d'un any» els quatre motius principals de les gralles foren impressionats en discs de «La Voz de su Amo», és a dir, que si la carta porta data del 13 d'agost del 1932, l'edició del primer va aparèixer com a mínim a principis de l'estiu del 1931.

Que el primer dels discs ja estava al mercat l'estiu del 1931, ho prova el fet que l'octubre d'aquell any el vendrellenc Josep Aixalà i Caseilas en rep un exemplar a l'Havana, procedent del Vendrell.⁽³⁹⁾

I encara en rebla el clau el setmanari vallenc *Acció Comarcal* del 22 d'agost del 1931, que confirma: «Ha causat molt bon efecte la nova edició

d'una placa de gramòfon, llançada a la venda per l'acreditada marca la «Voz de su Amo», a base de gralles interpretant una diana, i els Xiquets de Valls».⁽⁴⁰⁾

Què hi ha, però, de l'edició del segon?

El segon disc fou editat amb posterioritat, si tenim en compte que, atenent al número de catàleg, entre el primer —AE. 3693— (l'aparegut l'estiu del 1931) i el segon —AE. 3734— hi van 41 números.

Què sabem a l'entorn de la data d'enregistrament?

De nou, cal remetre'ns a la lletra d'en Mas i Jornet, qui ens dona un element clau per determinar la data aproximada en què es produí aquest. En particular, concreta que un dels executants fou «el Galleri de les Cabanyes, considerat dels més bons, el pobre ja està inutilitzat per un atac de feridura.»

Si tenim en compte que el graller Josep Bruna «Pep de les Cabanyes «Galleri» ja no forma part dels Romeas l'octubre del 1930, però sí que l'identifiquem encara en la colla pel juliol d'aquell any, conclourem que l'enregistrament del material sonor es produí a Barcelona probablement l'estiu d'aquell mateix 1930.

Així doncs, la colla que va enregistrar els quatre tocs de gralla fou la dels Romeas «Clàssics», és a dir:

- Josep Bruna «Pep de les Cabanyes». Gralla.
- Joan Vidal «Joan de Vilanova». Gralla.
- Antoni Claramunt «Ton Francàs». Timbal.

Tots tres, tot i que per diferents motius, deixarien de tocar amb Els Romeas al llarg de la temporada del 1930. Potser aquí trobem l'explicació que en l'edició dels discs consta que els intèrprets són els «Antics Romeas». Segurament per diferenciar-los de la nova formació que apareix a finals del 30 i es consolida el 1931.

ELS ASTONS

És una de les dues colles de nova creació junt amb la d'«ELS CATERINS».

Arran d'una escisió dels «PETITS PELEGRINS», en JOSEP MERCADER funda una nova colla que durà, com sempre, per nom el del seu cap, «l'ASTÓ».

Pel que fa a l'aparició de la formació, ens cal situar-la durant la temporada del 1930. Cal que tinguem present que, a les festes de Sant Magí de Tarragona, es té la darrera notícia d'una actuació d'«Els Pelegrins». ⁽²⁵⁾

Tot i amb això, algunes fonts daten encara una sort da més tardana d'«Els Pelegrins»; és a Igualada el 24 d'agost del 1930. ⁽²⁴⁾ Una vegada revisades les fotografies d'aquella actuació, ens atreviríem a dir que la colla podria ésser ja la de l'Astó, si tenim en compte que ja no hi figura en Josep Mañé, que és substituït per l'«Isidro Sant Vicenç» i el «Pau Saivet» al timbal. ⁽⁷⁾

ELS ASTONS d'aquesta primera època eren:

- JOSEP MESTRE i MESTRE «JEPET GARRIGA (a) El Carnisser de Roda». Primera gralla.

Quartet de Gralles
"ELS ASTONS"
DE SANT VICENS

Isida PER AJUSTOS: *Josep Mestre*

Josep Mercader (Graller) ASTÓ Sant Vicens de Calders	Josep Mestre (Graller) Casa Garriga Roda de Barà
---	---

En diumenges tenim la posada al Vendrell "Bar del Pi"

Targeta de promoció de la colla ELS ASTONS editada també en la dècada dels anys 30. Com a responsables trobem l'Astó i el Carnisser de Roda.

- JOSEP MERCADER RAMON «L'ASTÓ». Baix.
- ISIDRE BORRUT I COLL «ISIDRO SNT. VICENÇ àlies «El Pastor». Segona Gralla.
- PAU MERCADER I VALLS «PAU SALVET». Timbal.

- JOSEP MESTRE I MESTRE (1888 -1970).

El Carnisser de Roda és el segon responsable de la colla. Fa la primera gralla. Nat a Roda de Berà (Tarragonès) el 30 de novembre del 1888 a la casa coneguda per cal Garriga. D'aquí que fos conegut al seu poble com el «Jepet Garriga» i en l'àmbit més estrictament de les gralles per «El Carnisser», pel fet que sembla que ho era el seu germà.

Roda de Berà fou un centre escollit també en colles de grallers; recordem que la colla de Roda de Berà guanyà el segon premi del primer concurs de gralles celebrat a Vallis el 1885. Després, també destacaria la colla coneguda per «Els Flaessos», de gran anomenada, el cap de la qual era en Ramon Vives.⁽⁴¹⁾

La fidelitat del «Carnisser» a la colla dels Astons fou total fins a l'any 1952, en què, per problemes d'asma, es retira; al seu lloc, hi entrarà n'Albert Jané i Pascual «Carbassó».

Encara actuarà en alguna esporàdica actuació en les festes locals de Roda, on morí el 6 de juliol del 1970.

- JOSEP MERCADER I RAMON (1886-1964).

El «Sepet Astó» és l'ànima de la colla; en fou el cap durant els quasi trenta anys que durà la formació.

Neix al Vendrell el 13 de juliol del 1886, a la casa núm. 37 del carrer Nou. És fill de Josep Mercader i Mitjans (1855-1929) «l'hereu Astó», conegut casteller vendrellenc del segle passat, i de Rosa Ramon i Morgadas, natural del Montmell.

Temps després passen a viure a la casa pairal de la masia de l'Astó, situada al terme de Sant Vicenç de Calders en el camí cap a Roda. L'Astó, doncs, ve vinculat ja des de la infantesa amb el món dels castells i la cultura popular. S'introdueix en la gralla amb la colla de Sant Vicenç: l'Isidro, el Pau «Sec», el «Gros de Llorenç»...

Després, el trobem fent la segona gralla amb «Els Pelegrins», colla de la qual s'encarrega dels ajustaments i contractes.

ELS ASTONS. En una actuació de la dècada dels anys 30. D'esquerra a dreta: Josep Mercader «l'Astó», Isidre Borrut «Isidro Sant Vicenç», Josep Mestre «el Carnisser de Roda» i Pau Mercadé «Salvet» de Torredembarra (Arxiu Mercader).

A l'inici dels anys 30, funda la seva colla pròpia, però continua llogant-se sol per acompanyar elements de cultura popular, com ara els Gegants del Vendrell el 1931.

El 1932 actua com a responsable de la «Colla de Roda de Berà».

És en aquesta època que fa fer una targeta de promoció de la colla. En lloc preeminent, hi fa posar la lira, símbol de la seva societat; l'Astó fou sempre un «Liro» de pro. La resta del text fa:

«Quartet de Gralles 'ELS ASTONS' DE SANT VICENÇ.

»PER A AJUSTAMENTS: Josep Mercader (graller) ASTÓ. Sant Vicenç de Calders. / Josep Mestre (graller), casa Garriga. Roda de Berà.

»Els diumenges tenim la posada al Vendrell 'Bar del Pi'.»

Al revers de la targeta es llegeix:

«Molt senyor nostre:

»Aquest quartet té el gust de presentar

»al públic un escollit repertori tant en pessés

- »de concert com en ballables moderns i
- »també en sardanes, el qual podrà comprovar
- »el dia que tingui ocasió de sentir-nos.
- »Quartet 'ELS ASTONS'.»

Després d'una dilatada existència i més de cinquanta anys tocant la gralla, morí al també carrer Nou del Vendrell el 20 de març del 1964. Era el darrer graller en actiu de l'antiga escola.

- ISIDRE BORRUT I COLL (1893-1975).

L'«Isidro San Vicenç», com se'l coneixia en el món de les gralles, va néixer a Sant Vicenç de Calders el 27 de juliol del 1893. Era fill d'una família pagesa i ell féu de pastor. D'aquí que també se'l conegué en l'àmbit més local, ja del Vendrell i Sant Vicenç, com «El Pastor». Era fill de Josep Borrut i Mañé, pagès de Sant Vicenç, i de Josepa Coll i Mercadé, germana del «Peret» graller; per tant, l'Isidre és una de les darreres produccions d'aquesta coneguda nissaga de grallers.

S'inicià en la gralla de la mà dels seus cosins «Els Perets» i després tocà en la colla de Sant Vicenç; finalment, el trobem com a segon amb «Els Astons». No sabem res de la seva continuïtat com a graller durant la postguerra, tot i que algunes fonts ens apunten que deixà la gralla després del conflicte bèl·lic i no es reincorporà ja ni als ASTONS.⁽⁷⁾

Fou «El Pastor» qui va vendre una gralla al Joan «Merenguet», ja als anys 40. Aquesta gralla —seca—, una «Casellas» signada amb les birolles de llautó, la conservava l'Isidre a les golfes de casa seva, i podria provenir dels antics Perets. Durant l'etapa que tocà amb l'Astó, duia una gralla llarga de cinc claus.

Morí a Sant Vicenç, a la casa núm. 8 del carrer del Pou, el 25 de gener del 1975.

- PAU MERCADER I VALLS (1878-1938).

Ja hem parlat del Pau «Salvet» de Torredembarra com a timbaler de la primera etapa dels «Casimiro».

Durant el període 30-36 acompanya els «ASTONS» en totes les seves sortides.⁽⁷⁾ Morí durant el període bèl·lic a Torredembarra el 3 d'abril del 1938. Després de la guerra seria substituït per Bonaventura Almirall «Ventura de Vilobi».

Actuacions

«ELS ASTONS» és una de les colles més polifacètiques de la Renaixença, la seva activitat és constant, no tan sols amb concerts i la interpretació de sardanes i ballables, sinó que també amb l'acompanyament musical dels Castells.

Podem afirmar que fou la colla de grallers «oficial» de la Colla Nova «del Blanco» durant la segona meitat de la Renaixença. Amb aquesta colla tenim documentades actuacions Torredembarra els anys 1934 i 1935.

També era la colla de l'Astó la que solia acompanyar ELS CANELES del Vendrell en les seves actuacions i sortides, tal com recordava l'Anton Galofré «Vallflor»,⁽⁵⁾ mentre que «Els Romeas» acompanyaven els NENS DEL VENDRELL.

Pel que fa a les sortides de les quals tenim documentació concreta, són les del darrer període del bienni 35-36.

- Mallorca - 1935.

Viatge a l'illa de Mallorca de la Colla Nova de Valls els dies 7, 8 i 9 d'agost del 1935 per actuar en les Fires i Festes d'agost de Ciutat.

Emili Mercadé i José recorda:⁽⁴²⁾

«El meu pare formava part com a timbaler del grup de grallers 'ELS ASTONS' del Vendrell, que tocaven amb la COLLA NOVA DE VALLS. Quan el vaixell que ens retornava a casa desatracava, a la riba del port una multitud de braços enlaire onejant mocadors, mostrava una vegada més la simpatia. A coberta, els nostres grallers corresponien interpretant la sardana LLEVANTINA. Una emoció sempre recordada.»

- Barcelona 1936.

En l'actuació en el III Concurs de Gralles, celebrat al Poble Espanyol de Montjuïc el 4 de juny, en el marc de la II Festa Major del Penedès, ELS ASTONS obtingueren el segon premi.

La darrera actuació, aquest cop frustrada, havia de tenir lloc el 19 de juliol, novament acompanyant la Colla Nova de Valls en els actes d'obertura de l'Olimpíada Popular a l'estadi de Montjuïc. Tot i que els dos autocars de castellers de la colla, amb els grallers, arribaren a la ciutat, es trobaren amb els aldarulls a la plaça d'Espanya amb motiu de l'aixecament militar i la revolta popular.

L'arribada a casa els costa dos i tres dies.⁽⁷⁾

ELS CATERINS

És la colla de més recent formació. En realitat, tot sembla apuntar que es tracta d'un canvi de nom de l'antiga formació «EIS CASIMIROS», quan el 1936 plega per desavinences internes el cap de colla Casimir Coll.

El nom prové de la Taverna del Caterí, taverna que regentava el fill de l'ISIDRE MERCADÉ I VIDAL «ISIDRO CATERÍ», on assajaven aquest el Casimir Coll i el «Rateta «de l'Arboç».⁽⁶⁾

Són diverses les versions que parlen d'una discussió en el local d'assaig, que fou la que provocà que en Casimir Coll deixés la gralla,⁽²⁻⁶⁾ que situem en la temporada del 35-36; recordem que el 1935 «Els Casimiros» encara estan en actiu: actuen a Vilanova.

Amb la sortida d'en Coll, hom apunta que també hi havia assajat el Joan Mallofré «Ros Camat», o el mateix Isidro «Caterí», que podrien haver refet la colla amb el nom d'«ELS CATERINS».⁽⁴³⁾

Tan sols tenim documentada una actuació d'aquesta colla. És en el ja esmentat III Concurs de Gralles celebrat al Poble Espanyol el 14 de juny del 1936; els «CATERINS» quedaren en quart lloc.

ALTRES GRALLERS

A més dels grallers vendrellencs vinculats amb colles de gralles, hi ha uns altres grallers que resten sense vinculació concreta o que actuaven sols i/o esporàdicament acompanyant elements o balls del seguici popular.

- JOSEP MERCADÉ I TORRES «CORDETES» (1879-?).

També conegut per «Quico Cordetes», havia nascut al Vendrell el 25 d'abril del 1879, era pagès i vivia al carrer de la Pau. L'Anton Mañé «Ton de la Gralla» el recorda tocant darrera els Nanos, durant l'etapa dels anys 30. Durant la postguerra vivia de la mendicitat i morí indigent a mitjans dels anys 40.

- ISIDRE GUIXENS I MAÑÉ «ISIDRO ARLÀ» (1885-?).

Nebot d'en Carles Mañé «Carlos Arlà», nasqué a Sant Vicenç de Calders el 3 d'octubre de 1885. Amb el seu oncle, s'introduí en el món de

la gralla. Cap al 1915 el trobem ja establert a Sabadell, on es casa amb Josepa Solé. Durant l'estada a la capital vallesana formarà la colla «Els Vallesos» junt amb el timbaler vendrellenc SALVADOR OLIVÉ i BORRUT «VADOR FELIU» (1871-?). Ja en la dècada dels anys 40 actua amb ANTON CLARAMUNT i VIVES «FRANCÀS FILL» com a timbaler. Acompanya els gegants de Sabadell i també els d'Igualada, en actuacions documentades durant la segona meitat dels anys 40.⁽²⁹⁾

- JOSEP FRANCESC i CAÑELLAS «GRALL» (1892-1951).

Nat a Santa Oliva l'any 1892, sembla que s'introduí en el món de les gralles de la mà de la colla de «Cal Lluís» de Santa Oliva⁽⁴⁴⁾ amb Josep i Lluís Rovira i Carreras «de cal Lluís».

El 1919 el trobem establert al Vendrell, on es casà amb Maria Papiol i Tort. Fa de pagès.

Vivia al carrer de les Hortes. Morí al Vendrell el 2 de maig del 1951.

- ANTON MAÑÉ MERCADER «TON de LA GRALLA».

El «Ton de la Gralla» és fill del també conegut graller JOSEP MAÑÉ i TORRENTS «El Gros de Llorenç» cap de la colla dels Romeas en la darrera etapa.

La seva mare, Rosa Mercader Company, és cosina dels «Cap-blancs» grallers. El pare és oncle de l'Astó graller.

L'Anton neix al Vendrell el 29 de febrer del 1920. De ben petit s'introdueix en el món de la gralla de la mà del seu pare. És als 12 anys —l'any 1932— que debuta com a graller acompanyant el recuperat Ball de Bastons del Vendrell. Amb el ball continua les temporades del 1933-1934, amb actuacions al Vendrell i Vilafranca.

El seu treball d'aprenent d'hortolà amb en Pau Bo Guixens «Pau de la Vera»⁽⁴⁵⁾ el priva de seguir acompanyant el ball; per això ensenya a tocar la gralla a JOAN CAÑELLAS «TEIO» l'hivern del 1934-35.

Encara, però, ho provaren dos més de tocar i assajaven a casa seva al carrer de Riego durant l'hivern del 1935-36; malgrat tot, la guerra va malmetre l'aprenentatge d'aquells dos grallers en potència. L'un era en JOSEP ROVIROSA «Sec Gran» i l'altre l'ANTON ROS «Ton Nitius», nat el 1919, tot un personatge que col·laborà amb el Servei Secret Alemany durant la campanya de França.

El 1938 és cridat al front —lleva del biberó—; allí pren una gralla que toca en les estones de lleure i quan la situació li permet. El 6 d'agost d'aquell any és fet presoner junt amb el Jan Julivert i el Salvador Olivé al front de l'Ebre. Durant la postguerra formarà colla amb en Jaume Vidal i Vidal «Carboner» i en Josep Sonet Ivern «El Peces».⁽⁴⁶⁾

- JOAN CAÑELLAS GÓMEZ «EL TEIO» (1915-1990?).

El «Teio» neix també al Vendrell el 21 de setembre del 1915. Forma part del grup d'amics del Ball de Bastons del 1932. Quan l'Anton Mañé es troba que no pot complir com a graller, perquè li impedeix la seva feina, el Teio s'ofereix a aprendre a tocar per anar amb els seus companys. Així és que durant l'hivern del 34-35 assagen amb l'Anton a casa del primer, al carrer del General Prim.

El «Teio» fou graller del Ball de Bastons ja durant la temporada del 1935, amb actuacions al Vendrell i Vilafranca. Després de la guerra ja no torna a tocar. Es casà i es traslladà a Barcelona, on sembla que va morir.

- PAU NIN i LLEÓ «PAU SEC» (1870-?).

Vinculat a la colla de Sant Vicenç, havia format parella amb en Josep Mañé i amb l'Astó. L'Anton Mañé «Ton de la Gralla»⁽²¹⁾ ens explicava l'anècdota de la bromada que li feu en Joan Aliau i Turdiu «Barrinaire cremat». El Barrinaire va anar a trobar el Sec a la vinya mentre llaurava, per tal de donar-li un fals encàrrec de part de la seva dona, que plegués de treballar, que l'esperaven a Sant Vicenç per anar a tal lloc a tocar la gralla. Si tenim en compte que el «Cremat» va néixer l'any 1919, és obvi que en Pau Sec encara estava en actiu en la dècada 1926-36.

NOTES

- (1) L'època de les 18 parelles és el període a cavall entre el segle XIX i XX. Època en què Josep Mercader «l'Astó» situava una concentració (concurso?) de grallers a la plaça Nova del Vendrell. Notícia que recull Pere Ferrando a *Presència Castellera al Vendrell fins al 1926*, pàg. 230.
- (2) Entrevista a MARIA COLL i LLUCH, 25-7-92. CASIMIR COLL i LLUCH, 5-9-92 i 23-4-93.
- (3) Entrevista a AGUSTÍ CARALT i MERCADER «Agustí de cal Orgue», 29-4-94. Ens informa que aquesta primera formació era de gralla seca. El «Nen Gran» deixà la gralla a principis del segle per quedar impossibilitat de tocar les cames —havia de desplaçar-se amb crossets. Cap al 1924 va marxar amb la seva família cap a l'Hospitalet de Llobregat, on sembla que morí. Agustí Caralt conservava la gralla seca del *Nen Gran*, que va vendre a Joan Jané «Merenguet».

- (4) Entrevista a DOLORS CALVET i VILA, 3-9-92.
- (5) Entrevista a ANTONI GALOFRÉ i PROS «Ton Vallfior» per Miquel Rossell i Altet - 1981.
- (6) CASÍMIR COLL, 23-4-93. JOAN DOMINGO, 9-9-92.
- (7) Entrevista a EMILI MERCADÉ i JOSÉ «Salvet», 18-11-92.
Nota manuscrita del seu fill PAU MERCADÉ i JOSÉ.
- (8) Entrevista a JAUME VIDAL i VIDAL «Carboner», 5-10-92.
- (9) Mª ASSUMPCIÓ LÓPEZ i SALVADOR FARRÉ a *El fet casteller a la Bisbal del Penedès (1877-1991)*. La Bisbal. 1991.
- (10) Setmanari *El Baix Penedès* de l'11 d'agost del 1928.
- (11) Arxiu Històric Comarcal d'Igualada.
- (12) *Diario de Villanueva*, 30-7-1935.
- (13) Entrevista a JOAN DOMINGO i PUGIBET «Macari», 9-9-92.
- (14) PERE CATALÀ i ROCA a *Destino* núm. 792. Barcelona 11-10- 1952.
- (15) Entrevista a JOAN JANÉ i ESCOFET «Merenguet», 1-9-92.
- (16) Llista que Català i Roca publica a *Món Casteller*, vol. II, pàg. 857.
- (17) Entrevista a JAUME ESTEVE i OLIVA «Casalta» 10-9-92.
- (18) Entrevista a ALBERT JANÉ i PASCUAL «Carbassó», 8-9-92.
- (19) Dades facilitades per FRANCESC OLIVÉ i CLARAMUNT, 14-10-92.
- (20-21) Entrevista a ANTON MAÑÉ i MERCADÉ «Ton de la Gralla», 17-10-92
- (22) Entrevista a JOAN CASTELLVÍ i VIVES «Pelegrí», 24-4-93.
- (23) J. Mª RODON i BARRUFET a *La Renaixença Castellera*, pàg. 4. Valls 1986.
- (24) GRALLES i GRALLERS. Catàleg de l'exposició del mateix nom. Generalitat de Catalunya. Servei de Cultura Tradicional i Popular. Dep. de Cultura. Barna. 1989.
- (25) JOSEP BARGALLÓ i VALLS a *La Colla dels Xiquets de Tarragona i la tradició casteller a la ciutat*. Tarragona 1990.
- (26) Una visió de la composició i evolució de la Colla dels Romeas durant el primer període ens la dona en PERE FERRANDO i ROMEU a *Presència casteller a Vendrell fins a l'any 1926*. El Vendrell, 1991.
- (27) Arxiu Històric Municipal del Vendrell. Padró d'habitants. 1910-1924.
- (28) JOAN AMADES i GELATS a *Folklore de Catalunya*, II volum. «Cançoner». Ed. Selecta. 1951. Relació de Cantaires que li varen proporcionar material i any de l'entrevista (Ref. Manuel Bofarull i Terrades).
- (29) Entrevista a ROSA CLARAMUNT i SOCIAS, 8-8-92.
- (30) Entrevista a GENOVEVA BRUNA i ROMEU, 28-8-93.
- (31) Algunes fonts (Vid. Ref. 38) el recullen també amb el renom d'«EL CATERÍ». Cal deixar ben clar que en Josep Bruna i Mestre era fill de «Ca la Caterina» de les Cabanyes, renom de casa seva perquè tenien una tia que s'ho deia; fou conegut en el món de les gralles de la seva època com «El Pep de les Cabanyes» i «El Gros de les Cabanyes» i ja en l'àmbit més específic de l'Alt Penedès per «El Gallerí» de les Cabanyes, tal com recull Antoni Mas i Jornet en un document datat a Vilanova el 13 d'agost del 1932.

- Per «EL CATERÍ», consuetudinàriament en el món de les gralles, es coneix el graller vendrellenc —contemporani d'en Bruna— ISIDRE MERCADÉ i VIDAL «Isidro Cateri», integrant dels Romeas en la primera època i que a finals de la Renaixença Castellera donaria nom encara a una colla de grallers vendrellenca «ELS CATERINS». Morí el 1942.
- (32) FRANCESC BAROT a «El Tabaier dels 'Romeies'» al setmanari *El Baix Penedès*, 13-12-1930.
- (33) La data de la defunció fou localitzada per l'arboenc Robert Rovira.
- (34) Tot i que sovint l'hem trobat anomenat amb gent de l'Alt Penedès per «El Ros de les Cabanyes», en realitat ja Català Roca a *Destino* (Vid. ref. 14) el recull com «El ROS de VILOBÍ» i al Baix Penedès sempre l'hem sentit anomenar d'aquesta manera. Tant l'Anton Mañé «Ton de la Gralla» com Genoveva Bruna, filla del «Pep de les Cabanyes», confirmen que en Sendrós estava casat i vivia a Vilobí.
- (35) AA.VV. *Món casteller*, vol. I, pàg. 431. Notícia publicada a *L'Abella d'Or de Terrassa* el 1930. Nota facilitada per en JOAN GRAU. A mes, però, hem localitzat documentació al respecte a *Terregada. Apunts sobre el folklore de Terrassa*. Col·lecció l'Agulla núm. 5. Ed. El Mèdol. Tarragona. 1991.
- (37) FRANCESC BAROT a «Els Nens del Vendrell. Parla el Cor». Setmanari *El Baix Penedès*, 19-9-1931.
- (38) Joan Cuscó i Clarassó a «Els primers enregistraments de música per a gralla». *Quaderns de Música Tradicional*. Núm. 1. *Grallers Montòneg de Vilafranca*. Inglès Impressor. El Vendrell maig 1993. Aquest document resta dipositat a l'Arxiu Comarcal de Vilafranca, i en Joan Cuscó en dóna extensa referència en el seu treball.
- (39) Pere Ferrando i Romeu a *Presència castellera al Vendrell fins a l'any 1926*, pàgs. 221-223. El Vendrell. 1991.
- (40) Vegeu més àmpliament a «Més a l'entorn dels primer enregistraments de música per a gralla: Els Discs dels Romeas». Salvador Arroyo i Pere Ferrando al setmanari *El 3 de Vuit* del 24-12-93.
- (41) Notícia facilitada per JOSEP VIVES i BALDRICH, 10-11-92..
- (42) A *Torredembarra*, Butlletí municipal núm. 18. Juliol-agost-1990.
- (43) Entrevista a PAU MERCADÉ CANYELLAS «Pau Cecilio» i ANTON MAÑÉ i MERCADER «Ton de la Gralla», 27-7-93.
- (44) Entrevista a JOSEP ROVIRA i MONTSERRAT «Lluís de Santa Oliva» (1891-1985), 22-11-1984, avi del graller vendrellenc Miquel Rovira i Segura.
- (45) Pau Bo i Guixens «Pau de la Bera» era el besavi matern dels grallers vendrellencs Jordi Inglès i Bo «Bero» i Xavier Inglès i Bo «l'Inglès», que junt amb Jaume Marcé i Recasens com a timbaler formaren colla a principis dels anys 1980, amb el nom d'«Els Nens de la Gralla».
- (46) Vegeu més àmpliament a «Anton Mañé i Mercader, «Ton de la Gralla», un graller de nissaga», Salvador Arroyo al setmanari *El 3 de Vuit* del 15 -4-94.
- (47) Vegeu també a «Algunes referències sobre els primers concursos de gralles», Salvador Arroyo i Pere Ferrando al setmanari *El 3 de Vuit* del 27 de maig del 1994.
- (48) *Baix Penedès* del 14 d'abril del 1928.